

ВІЙНА У ЦИФРОВОМУ ВИМІРІ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

**Аналітичний звіт
за березень 2023 р.**

ГО «Платформа прав людини»
КИЇВ, 2023

З початку широкомасштабного вторгнення, яке відбулось 24 лютого 2022 року ГО «Платформа прав людини» (далі - ППЛ) збирає та аналізує інформацію про потенційні порушення цифрових прав людини, бо запекла боротьба розпочалась в цей день не тільки в українських містах та селах, а й в українському кіберпросторі.

За рік повномасштабної війни ППЛ представила дев'ять звітів, які охопили період з 24 лютого 2022 року по 28 лютого 2023 року та представлені на сайті ГО «Платформа прав людини».¹

В березні 2023 року ППЛ продовжує збирати і аналізувати через призму прав людини факти про події у кіберпросторі під час війни, бо ворог продовжує вести боротьбу застосовуючи кібератаки, фішингові атаки, поширення дезінформації, використовуючи різні шахрайські схеми для введення українців в оману. Окрім ворожих атак, ППЛ продовжує досліджувати судову практику щодо притягнення до відповідальності за поширення забороненої інформації та виявляти потенційні порушення цифрових прав. Також, ми продовжуємо фокусувати увагу на діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті прийняття нормативно-правових актів, які стосуються цифрових прав та сфері доступу до публічної інформації.

Прагнучи виявити та проаналізувати інформацію, яка стосується дотримання прав людини в інтернеті під час війни, ППЛ продовжує збір, узагальнення і аналіз даних про події, що мають вплив на цифрові права людини та привернення до них уваги з боку державних органів та громадськості, напрацювання можливих рішень для вирішення проблем, що з'явилися у цифровому вимірі.

¹ <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

ЗМІСТ

<u>КЛЮЧОВІ ПІДСУМКИ</u>	3
<u>КІБЕР (ХАКЕРСЬКІ) АТАКИ</u>	5
<u>ФІШИНГ АТАКИ</u>	7
<u>ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ</u>	7
<u>ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ</u>	17
<u>БЛОКУВАННЯ ВЕБ-РЕСУРСІВ</u>	18
<u>СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ</u>	21
<u>ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ</u>	33
<u>ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ</u>	37
<u>ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ</u>	37

КЛЮЧОВІ ПІДСУМКИ

Під час моніторингу подій, що відбувались у сфері цифрових прав в березні 2023 року, було виявлено наступні проблеми:

- 1) 21 671 280 кібератак, які було здійснено на державний сектор та про які повідомила Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі - Держспецзв'язку) у відповідь на запит ГО «Платформа прав людини» (далі - ППЛ). У відкритих джерелах зафіксовано повідомлення про кібератаки на систему електронної пошти судової системи України, сайт Міністерства юстиції України та сайт ДП «НАІС».
- 2) 6929 фішинг атак, про які повідомила Держспецзв'язку.
- 3) Ворог активно розповсюджував в різних джерелах дезінформацію. Під час даного дослідження ці повідомлення було узагальнено за темами та кількістю. Загалом, було виявлено 157 дезінформаційних повідомлень на наступні 19 тем:
 - постачання зброї Україні іноземними партнерами;
 - дискредитація ЗСУ;
 - Україна - «недодержава», якою керує Захід, а росія воює не з Україною, а з Заходом;
 - дискредитація Президента України Володимира Зеленського та української влади;
 - українці визнають тільки православну церкву московського патріархату, а православну церкву України вважають розкольницькою;
 - посилення мобілізації в Україні;
 - битву за Бахмут програно;
 - в Україну завезли радіоактивні речовини для провокацій проти Росії;
 - ордер на арешт Путіна;
 - зустріч Путіна і Сі Цзіньпіна;
 - Україна не зможе повернути Крим;
 - В Україні воюють іноземні найманці;
 - економіка Заходу «руйнується» внаслідок антиросійських санкцій;
 - Росія буде змушена використати ядерну зброю;
 - українські біженці «сіли всім на голову»;
 - біолабораторії на території України;
 - Україна втягує у війну сусідні країни;

- в Україні людям не нададуть грошової компенсації за знищене чи пошкоджене майно внаслідок збройної агресії Росії;
 - під Одесою організували «концтабір для тих, хто не хоче воювати з Росією».
- 4) У звітному періоді хакери використовували різні шахрайські схеми для викрадення інформації або коштів. Зокрема, у березня було виявлено 8 шахрайських схем введення українців в оману. В умовах війни злочинці використовують нові способи та засоби для досягнення своїх цілей.
- 5) Здійснювались та продовжували діяти позасудові блокування веб-ресурсів або інформації на веб-ресурсах, зокрема:
- продовжують діяти блокування 10725 доменів та 643 автономних систем, здійснені за ініціативи Національного центру оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій (далі може бути - НЦУ) при Держспецзв'язку;
 - від 2 березня 2023 року в Україні запрацював механізм блокування фішингових сайтів на рівні інтернет-провайдерів. Згідно з розпорядженням НЦУ №67/850 «Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів»;
 - ІТ-волонтери продовжували блокувати російські сайти, в березні було заблоковано сайти російських комерційних банків, митниці, сайти компаній, які надають послуги еквайрингу, сервіси бронювання готелів та платіжні системи.
- 6) Під час моніторингу судової практики було виявлено 86 вироків в кримінальних справах, які безпосередньо стосуються питань свободи вираження поглядів. У 34 з них є факти, що свідчать про можливе порушення цифрових прав:
- В 5 ухвалених вироків не визначено інформацію, поширення якої стало підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, що не дає можливості оцінити зміст поширеної інформації та пропорційність застосування до особи заходів або санкцій;
 - 24 вироків, в яких не міститься інших способів аналізу поширеної інформації судом, крім посилань на висновки експертів-лінгвістів. В таких рішеннях вбачається ризик того, що судова практика є, насправді, повним відтворенням позиції і практикою відповідних судових експертів;
 - 5 рішень, в яких поєднується, як відсутність інформації, поширення якої стало підставою для притягнення до кримінальної відповідальності так і відсутність власної оцінки судом її змісту з виключно посиланнями на висновки експертів-лінгвістів.

- 7) Було виявлено проблему в кваліфікації однотипних дій та відповідно, застосування різних видів покарання до осіб, які здійснювали поширення інформації в одних і тих самих соцмережах, в той самий спосіб та схожого змісту.
- 8) Було виявлено 12 судових рішень у цивільних справах, які містять ознаки порушення цифрових прав людини у вигляді непропорційного обмеження права на свободу вираження поглядів.
- 9) Було проаналізовано 197 запити на отримання публічної інформації, які були направлено за допомогою веб ресурсу “Доступ до правди”.² Серед них виявлено 6 неправомірних відмов у наданні інформації.

Детальніше із зібраною та систематизованою під час моніторингу інформацією можна ознайомитись нижче.

КІБЕР (ХАКЕРСЬКІ) АТАКИ

В березні 2023 року компанія Microsoft опублікувала звіт, в якому повідомила, що російські хакери готуються до нової хвилі кібератак на Україну, зокрема про існування ризику застосування вірусів-здирачів проти організацій, що обслуговують маршрути постачання. Відділ з дослідження й аналізу кібербезпеки компанії зазначав, що одне угруповання готується поновити свою руйнівну кампанію та посилює свої потужності для завдання шкоди та збирання інформації про цивільні й військові об’єкти в Україні та країнах-партнерах.³

Підтвердженням того, що російські кіберзлочинці націлились на сайти державних установ та відомств країн, які надають Україні допомогу, стали кібератаки на сайти Національної Ради, Національного Банку та Міністерства оборони Словаччини, після того, як уряд країни відправив свої перші винищувачі до України.⁴ Також, російські хакери атакували сайт Національної асамблеї, нижньої палати парламенту Франції,⁵ низку польських державних сайтів⁶ та на сайти уряду Італії, зокрема нижньої палати парламенту та кількох міністерств.⁷

² <https://dostup.pravda.com.ua>

³ <https://www.reuters.com/technology/russian-hackers-preparing-new-cyber-assault-against-ukraine-microsoft-report-2023-03-15/?fbclid=IwAR2fzZVYSUJbQJyOBrcbjrMLAhfuhFe9zUjTqd9PV7NFG-EIF0OGbjYrcc>

⁴ <https://vosveteit.zoznam.sk/>

⁵ <https://imi.org.ua/news/prorsijski-hakery-atakuvaly-sajt-parlamentu-frantsiyi-i51736>

⁶ <https://imi.org.ua/news/rosijski-hakery-atakuvaly-derzhavni-sajty-polshhi-i51726>

⁷ <https://imi.org.ua/news/pislya-peredachi-mig-29-ukrayini-rosijski-hakery-atakuvaly-sajty-derzhustanov-slovachchyny-i51748>

Щодо спроб вивести з ладу роботу сайтів українського державного сектору, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації повідомила ППЛА у відповідь на запит, що кількість кібератак, здійснених російськими кіберзловмисниками у березні 2023 року становить - 21 671 280.

Всі кібератаки, про які повідомила Держспецзв'язку були здійснені на державний сектор, оскільки служба фіксує та здійснює протидію кібератакам через систему захищеного доступу державних органів до мережі інтернет.

Під час своїх атак ворог використовував наступні способи втручання у мережі (перелік категорій кіберінцидентів відповідно до методів здійснення розроблений Урядовою командою реагування на комп'ютерні надзвичайні події України, яка функціонує в складі Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України - CERT-UA):⁸

- 1) Сканування (збір інформації про системи або мережі) - 19 733 933 атак;
- 2) Спроби експлуатації вразливості (спроби вторгнення з використанням вразливості у системі, компоненті чи мережі) - 165 605 випадків;
- 3) Шкідливе підключення (спроби з'єднання від/до IP/URL - адреси, пов'язаної з відомим ШПЗ, наприклад С2С або ресурсом розповсюдження компонентів, пов'язаних із активністю певної бот-мережі) - 1 764 996 спроб;
- 4) Спроби авторизації або входу в систему (спроба входу до служб або механізмів доступу, невдала спроба підбору автентифікаційних даних чи використання раніше скомпроментованих вже не актуальних даних) - 5810 випадків;
- 5) Атаки на відмови в обслуговуванні Dos/Doss (вплив на нормальне функціонування системи чи сервісу, що досягається направленням з одного чи багатьох джерел до цільового ресурсу запитів для перенасичення пропускну здатності чи системних ресурсів) - 395 атак;
- 6) Спам (надсилання небажаних повідомлень або великої кількості повідомлень) - 541 випадків.

Серед державних підприємств, на які було здійснено кібератаки в березня 2023 року була система електронної пошти судової системи України,⁹ сайт Міністерства юстиції України та сайт ДП «НАІС».¹⁰

⁸ <https://cert.gov.ua/recommendation/16904>

⁹ <https://www.facebook.com/CourtSystems/posts/pfbid08c7EYK31Mjfn6HR8pquwbAwc41j9NSPabxeKpUNUWujh6SyLdRv7qYn5ZfDr2YSI>

¹⁰ <https://ms.detector.media/internet/post/31419/2023-03-16-rosiyiski-khakery-atakuyut-elektronnu-poshtu-sudovoi-systemy-ukrainy/>

ФІШИНГ АТАКИ

В березні 2023 року оперативний центр реагування на кіберінциденти Державного центру кіберзахисту України, що діє при Держспецзв'язку¹¹ повідомив про зростання кількості кампаній масового збирання облікових даних користувачів за допомогою розсилання небезпечних електронних листів. Під час війни проти нашої країни російські хакери намагаються викрасти будь-яку інформацію, однак¹² найціннішою інформацією для кіберзлочинців є інформація, якою володіють державні установи та організації.

За інформацією, наданою Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, в березні 2023 року було зафіксовано 6 929 фішинг атак на державний сектор.

Варто зазначити, що перелік категорій кіберінцидентів¹³ відносить фішинг до методів збору інформації зловмисниками, який відбувається за допомогою методів соціальної інженерії, спрямованої на збір даних, яка може містити посилання на фішингові сайти.

ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

В березні 2023 року інформаційна війна проти України не вщухала. Більше того, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки,¹⁴ який діє при Міністерстві культури та інформаційної політики України, повідомляв про чергову інформаційну атаку росіян, яка стартувала 11 березня 2023 року.

Ворог, так само як і раніше прагнув зневірити українців у перемозі, підірвати довіру українського суспільства до влади та просував меседжі про те, що битву за Бахмут програно; на Заході не вірять в Україну; командування Силами оборони вже втекло, а "хлопці відбиваються самотужки"; США зменшують постачання зброї, бо буцімто ввіймали українську владу на крадіжках постачань та інші дезінформаційні повідомлення, які активно розповсюджувались в мережі інтернет.

¹¹ <https://scpc.gov.ua/>

¹² <https://cip.gov.ua/ua/news/zrostaye-kilkist-kampanii-masovogo-zbirannya-oblikovikh-danikh-ukrayinciv-zvit>

¹³ <https://cert.gov.ua/recommendation/16904>

¹⁴ <https://t.me/spravdi/26633?single>

Для поширення фейків росія продовжувала використовувати різноманітні інформаційні ресурси та залучати до цього величезну кількість людей. До прикладу, в березні 2023 року Служба безпеки України викрила в Хмельницькій області ботоферму, через яку поширювали фейки про війну в нашій країні. Понад 2 тисяч ботів "розганяли" дезінформацію про ситуацію на фронті і закликали українців ухилитися від мобілізації. Також проросійський осередок займався дискредитацією військово-політичного керівництва та підрозділів Сил оборони нашої держави. Замовляли "послуги" ботоферми представники спецслужб Росії. Вони купували фальшиві акаунти й використовували їх у популярних соцмережах начебто від імені пересічних українців.¹⁵

Загалом, у звітний період було виявлено 157 дезінформаційних тез, які ворог поширював в мережі інтернет. Їх було узагальнено за тематичним та кількісним принципом в 19 тем:

1. Тема, яку ворог найбільше використовував для створення дезінформаційних повідомлень, стосувалась постачання зброї Україні іноземними партнерами. Загалом, під час моніторингу було виявлено 30 повідомлення на цю тему, серед яких були наступні:
 - завдяки використанню снарядів, які Україні надає Велика Британія, вона чинить злочини проти людства, бо використання снарядів із збідненим ураном є неприпустимим і аморальним. Однак снаряди зі збідненим ураном, які Велика Британія надсилає в Україну, не заборонені жодною міжнародною угодою. У 2007 році Генеральна Асамблея ООН розпочала дослідження, щоб з'ясувати вплив зброї зі збідненим ураном на здоров'я людини. Науковий комітет ООН з вивчення впливу атомної радіації (UNSCEAR) виявив, що вплив збідненого урану не спричинив значних отруєнь;¹⁶
 - ЗМІ рф з посиланням на видання Helsingin Sanomat повідомляли, що ефективність броньованих машин розмінування, які постачає Україні Фінляндія, на базі танка Leopard 2 викликає сумніви. Раніше цей вид техніки хотіли зняти з озброєння фінських сил оборони, оскільки він непридатний для використання в кліматичних умовах України;¹⁷
 - у посольстві рф в Аргентині заявляли, що після закінчення холодної війни США провели 251 військову операцію за кордоном, зруйнувавши державність багатьох країн, а сьогодні Вашингтон накачує сучасною зброєю Україну, намагаючись додатково розпалити конфлікт;¹⁸

¹⁵ <https://t.me/SBUkr/7621>

¹⁶ <https://disinfo.detector.media/post/ukraina-chynyt-zlochyny-proty-liudstva>

¹⁷ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4323>

¹⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4324>

- російські ЗМІ повідомляли, що Україні вже немає чим розраховуватись за багатомільярдну допомогу. Усі великі держпідприємства розпродані, й в оборот пішли ліси. Для Заходу це прийнятна плата за зброю, а для українських чиновників – можливість набити кишені.¹⁹

2. Дискредитація ЗСУ була другою за актуальністю темою для створення ворожих фейків. У звітному періоді було виявлено 23 повідомлення, в яких лунали звинувачення української армії у обстрілах цивільних, застосуванні хімічної зброї, дезертирство та інших воєнних злочинах. Прикладом таких повідомлень є наступні:

- пропагандисти поширювали відео, на якому нібито українські військові стріляють у цивільне авто жінки з малою дитиною. Мовляв, такою була реакція на російську мову, почуту від них. У такий спосіб російські пропагандисти намагаються дискредитувати ЗСУ, показати їх жорстокими та неадекватними;²⁰
- в соціальних мережах розповсюджували інформацію про те, що українські військові не хочуть повертатися в Україну після вишколу у Великій Британії, водночас деякі навіть спробували втекти;²¹
- у Фейсбуці розповсюджували прогнози щодо втрат української армії. У повідомленнях йшлося, що 60% українських військових не можуть повернутися живими з передової, а втрати становлять майже 200 тисяч із 800 тисяч бійців. Однак, статистичні дані, представлені у вірусному пості, не можна знайти в жодному офіційному джерелі;²²
- анонімні телеграм-канали поширювали проросійську риторику про те, що нібито зараз в Україні неможливо купити антидепресанти через дефіцит таких препаратів. Мовляв, після повернення з фронту українські військові «змітають» їх з аптек. У такий спосіб російські пропагандисти прагнули дискредитувати українські Збройні сили та деморалізувати українське суспільство. Мовляв, українські солдати не витримують, а отже треба здаватися і йти на перемовини;²³
- харківський колаборант в.ганчев звинувачував український військових у примусовому виселенню людей з Куп'янська з метою заволодіння будинками та квартирами мирних громадян.²⁴

¹⁹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4406>

²⁰ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-viiskovi-striliaut-u-rosiiskomovnykh-tsyvilnykh>

²¹ <https://disinfo.detector.media/post/bahato-viiskovykh-ne-vyivavly-bazhannia-povertatysia-v-ukrainu-pislia-vyshkolu-u-velykii-brytani>

²² <https://disinfo.detector.media/post/ukrainska-armiia-vtratyt-60-boiovoho-skladu>

²³ <https://disinfo.detector.media/post/v-ukraini-vynyk-defitsyt-antydepresantiv-bo-ukrainski-viiskovi-masovo-skupovuiut-ikh>

²⁴ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4329>

3. Третє місце за активністю поширення отримали дезінформаційні повідомлення, в яких Україна зображалась як “недодержава”, якою керує Захід. росія ж воює не з Україною, а із Заходом. Загалом було виявлено 19 повідомлень подібного змісту:
- в мережі поширювали інформацію про те, що колишній депутат Європарламенту Ф.Філіппо заявляв про взяття України під контроль Сполученими штатами для підготовки до третьої світової війни;²⁵
 - ЗМІ рф з посиланням на видання Politico повідомляло, що між Вашингтоном і Києвом за лаштунками зростають розбіжності щодо цілей війни, а також виникають потенційні гарячі точки щодо того, як і коли завершиться конфлікт;²⁶
 - американський політолог С.Беннет заявляв, що Захід нерідко вдавався до брехні, зрад і маніпуляцій, що були вигідні США. Все це призвело до держперевороту в Україні та геноциду російського населення Донбасу. Західні країни зацікавлені в тому, щоб нашкодити рф, розділити її на частини, а ситуація в Україні – просто інструмент у їхніх руках;²⁷
 - в проросійських ЗМІ розповсюджували тезу про те, що Україна як національна держава вже мертва. 40% її міст та інфраструктури знищено. Вся її промислова база, все, що мало реальну ціну в Україні, перейшло до складу рф.²⁸
4. Також, російські пропагандисти розповсюджували велику кількість фейкових повідомлень, які дискредитували Президента України Володимира Зеленського або українську владу. Загалом, було виявлено 14 таких повідомлень:
- російські ЗМІ повідомляли, що корупція в Україні викликає серйозне занепокоєння у представників Міноборони США. Київ неналежним чином використовує американську військову допомогу. Частину західної зброї вже знаходили в Африці, куди вона потрапила через контрабанду;²⁹
 - американський журналіст Р.Дрегер заявляв, що коли дим над українським полем битви розійдеться, всі дізнаються, що купи американських грошей пішли в кишені корумпованих українців, а озброєння США потрапило не туди, куди мало потрапити;³⁰

²⁵ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4472>

²⁶ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4495>

²⁷ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4406>

²⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4384>

²⁹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4323>

³⁰ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4431>

- так званий прокурор невизнаного Придністров'я а.гурецький заявляв, що за вказівкою Служби безпеки України в м. Бендери готувався теракт проти делегації ОБСЄ;³¹
 - в мзс рф заявляли, що у вересні 2021 року В.Зеленський закликав усіх українців, які вважають себе росіянами, виїхати з країни. Тих, хто цього не зробив, зокрема жителів Донбасу, «стимулювали» бомбардуваннями, просто фізично знищували;³²
 - ворожі медіа повідомляли, що Банкова веде Україну до голоду, щоб звинуватити рф у повторному голодоморі. Стратегічно масове та безконтрольне вивезення зерна загрожує країні дефіцитом продовольства й голодом.³³
5. Тема, щодо того, що українці визнають тільки православну церкву московського патріархату, а православну церкву України вважають розкольникською, набула нових обертів в березні 2023 і кількість дезінформаційних повідомлень на цю тему збільшилась. Всього було виявлено 14 таких фейків:
- тезу про те, що в ООН визнали, що Україна дискримінує православну церкву поширювали в російських пропагандистських медіа й у телеграм-каналах. У повідомленнях йшлося, що в одному зі звітів ООН зазначили, що Україна дискримінує Українську православну церкву московського патріархату. Мовляв, звіт видало Управління Верховного комісара ООН з прав людини й він стосувався свободи віросповідання в Україні. Однак це - неправда. ООН не публікувала жодного звіту на цю тему. У такий спосіб російські пропагандисти показують, що навіть в міжнародних організаціях ставлення до України нібито змінюється, й світ починає розуміти, які українці насправді;³⁴
 - пропагандистські канали поширювали інформацію про те, що українська влада атеїстична і закриє доступ до мощів у Києво-Печерській лаврі з 21 березня. Насправді йшлося не про закриття доступу до печер назавжди, а про перевірку печер Києво-Печерської лаври та їхнє тимчасове закриття для парафіян;³⁵
 - у соціальних мережах та у пропагандистських ЗМІ поширювали повідомлення про те, що Православна церква України «сіє смуту», виганяючи УПЦ (МП) з території України. Мовляв, навіть на

³¹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4537>

³² <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4538>

³³ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4555>

³⁴ <https://disinfo.detector.media/post/v-oon-vyznaly-shcho-ukraina-dyskryminuie-pravoslavnu-tserkvu>

³⁵ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainska-vlada-zakryie-dlia-dostup-do-moshchiv-sviatykh>

одному з головних храмів України «почорніли хрести» через богохульні дії українців.³⁶

6. Ворожі пропагандисти продовжували розвивати тему щодо посилення мобілізації в Україні та вигадували різноманітні фейки на цю тему. Загалом було виявлено 9 таких повідомлень і серед них:
- російські медіа та проросійські телеграм-канали поширювали інформацію про те, що працівники Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки влаштовують змагання щодо кількості вручених повісток;³⁷
 - в мережі розповсюджували повідомлення ніби від Державної прикордонної служби про начебто обмеження виїзду за кордон хлопцям віком від 15 років. Держприкордонслужба спростувала цю інформацію та повідомила, що обмеження виїзду під час дії правового режиму воєнного стану стосуються чоловіків віком 18–60 років. Але і для цієї категорії є винятки;³⁸
 - у соціальних мережах поширювали інфографіку з кількістю мобілізованих від початку 2023 року, з якої вбачалось, що найбільшу кількість військовозобов'язаних було мобілізовано в Одеській, Харківській та Миколаївських областях та повідомлено, що таким чином українська влада «знищує російськомовних українців».³⁹

Новими темами для створення дезінформаційних повідомлень в березні були:

7. Битву за Бахмут програно. 8 повідомлень про ситуацію в Бахмуті було виявлено:
- росіяни запускали велику кількість "інсайдерської" інформації про нібито суперечності між військово-політичним керівництвом щодо рішень стосовно Бахмута. Про те, що начебто Президент, Залужний і Сирський мають різні позиції щодо рішень по Бахмуту. Мета поширення такої інформації – посіяти в українському суспільстві дискусію про те чи варто захищати Бахмут;⁴⁰
 - у телеграм каналах, які транслюють прокримлівську риторику розповсюджували повідомлення про те, що нібито Ілон Маск у твітері написав, що Бахмут «майже оточений, і це добре». Це - неправда. Відповідь «і це добре» стосувалася іншого треду, а не Бахмута;⁴¹
 - луганський колаборант а.марочко заявляв, що військовослужбовці ЗСУ, дислоковані в місті Бахмут, влаштували стрілянину між

³⁶ <https://disinfo.detector.media/post/na-khrami-kyievo-pecherskoi-lavry-pochornily-khresty-cherez-ukrainske-bohokhulstvo>

³⁷ <https://disinfo.detector.media/post/u-mykolaievi-pratsivnyky-viiskkomatu-vlashtovuiut-zmahannia-iz-vruchennia-povistok>

³⁸ <https://t.me/DPSUkr/10122>

³⁹ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-zmi-opublikovali-infohrafiku-u-iakii-navodytsia-vidsotkove-spivvidnoshennia-mobilizovanykh-hromadian-po-oblastiakh>

⁴⁰ <https://imi.org.ua/news/rosiya-zoseredylasya-na-dvoh-informatsijnyh-kampaniyah-proty-ukraviny-malyar-i51245>

⁴¹ <https://disinfo.detector.media/post/ilon-mask-prokomentuvav-u-tviteri-shcho-otochennia-bakhmuta-tse-dobre>

своїми підрозділами, мовляв у цьому районі немає російських військ, там знаходяться лише українські бойовики та найманці.⁴²

8. В Україну завезли радіоактивні речовини для провокацій проти Росії. 6 повідомлень:

- у мережі, зокрема через проросійські телеграм-канали, поширювали інформацію про нібито підготовку Києвом масштабної провокації для звинувачення Росії у «грубому порушенні» вимог Конвенції про ядерну безпеку. Нібито для цього в одеський порт Чорноморськ завезли бочки з радіоактивними речовинами, внаслідок чого працівники порту зазнали радіоактивного опромінення;⁴³
- в проросійських змі розповсюджували інформацію про те, що в порти Одеси та Чорноморська будуть доставлені радіоактивні речовини, що можуть загрожувати життям тисяч людей.⁴⁴

9. Ордер на арешт Путіна. 5 повідомлень серед яких:

- в російських пропагандистських медіа й у телеграм-каналах повідомляли, що Міжнародний кримінальний суд у Гаазі нібито «виправдав» російську армію. Мовляв, суд не знайшов воєнних злочинів, скоєних російськими військовими в Україні. Проте це - неправда. У повідомленнях пропагандистів також йшлося, що рішення суду видати ордер на арешт президента Росії Володимира Путіна стосується підозри у скоєнні лише одного воєнного злочину - незаконної депортації дітей з України. Тобто пропагандисти роблять висновок, що депортація дітей - це єдине, у чому взагалі звинувачують Росію. Мовляв, це означає, що більше ні в чому ані Росія, ані її військові не винні;⁴⁵
- у соціальних мережах поширювали повідомлення про те, що наразі триває занепад міжнародних інституцій, адже вони некомпетентні у своїх рішеннях. Автори повідомлень додають, що Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт Путіна, але цій організації «не варто довіряти».⁴⁶

10. Зустріч Путіна і Сі Цзіньпіна. Також, 5 повідомлень:

- ЗМІ рф з посиланням на російського науковця г.філімонова повідомляли, що Захід вважає, що Пекін став на бік рф, а його план – просто привід почати підтримувати Москву. В Китаї розуміють, що після рф у планах Заходу стоїть Піднебесна. Тому підтримка рф відповідає геополітичним інтересам КНР. Перемога

⁴² <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4329>

⁴³ <https://disinfo.detector.media/post/v-ukrainu-zavezly-radioaktyvni-rechovyny-dlia-provokatsii-proty-rosii>

⁴⁴ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4323>

⁴⁵ <https://disinfo.detector.media/post/v-haazi-vypravdaly-rosiisku-armiiu>

⁴⁶ <https://disinfo.detector.media/post/mizhnarodnyi-kryminalnyi-sud-nikudyshnia-ta-nekompetentna-orhanizatsiia>

рф в Україні – це про всі народи, які хочуть припинити західний тиск. І Китай не може залишитися осторонь;⁴⁷

- російський сенатор о.пушков повідомляв, що «сво» показала підтримку рф Китаєм. Глибокий конфлікт між США та КНР неминучий. Спроби ізолювати рф від світової спільноти досі не мали успіху.⁴⁸

11. Україна не зможе повернути Крим. 4 повідомлення:

- проросійські сайти поширювали інформацію про те, що ЗСУ не зможе нанести серйозний удар по Криму, мова не йде, навіть про операцію з метою ізоляції півострова;⁴⁹
- російські медіа просували тезу про намір України знищити Крим. Кремлівські змі заявляли, що стався витік інформації про заплановану блокаду Криму.⁵⁰

Серед інших тем, які російські пропагандисти продовжували обговорювати та поширювати декілька місяців поспіль, були:

12. В Україні воюють іноземні найманці. 5 фейків було зафіксовано:

- Речниця МЗС рф м.захарова заявляла, що західники під прикриттям гуманітарних місій продовжують направляти в Україну найманців. Вони разом з українськими збройними формуваннями не лише беруть участь у бойових діях, їх постійно викривають у безчинствах проти мирних жителів;⁵¹
- перебуваючи на фронті, в Запорізькій області, колишній глава «роскосмосу» д.рогозін заявляв, що там орудують регулярні підрозділи польської армії. Їх можна ідентифікувати за формою одягу;⁵²
- секретар російського радбезу н.патрушев заявляв, що натівські інструктори та радники навчають українських військових, а найманці воюють у складі неонацистських батальйонів.⁵³

13. Економіка Заходу «руйнується» внаслідок антиросійських санкцій. 5 повідомлень:

- в соціальних мережах поширювали тезу про те, що ЄС програє у протистоянні з Росією. Зростання інфляції та безробіття,

⁴⁷ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4304>

⁴⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4363>

⁴⁹ <https://www.stopfake.org/ru/manipulyatsiya-ukraina-ne-smozhet-vernut-krym-eks-komanduyushhij-britanskim-kontingentom-v-afganistane/>

⁵⁰ <https://www.stopfake.org/ru/manipulyatsiya-ukraina-progovorilas-o-podgotovke-blokady-grazhdanskogo-naseleniya-kryma/>

⁵¹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4455>

⁵² <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4610>

⁵³ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4697>

неналагоджена банківська система - ось результат політики Брюсселя в ЄС. Мовляв, економіка Європи «іде в прірву»;⁵⁴

- речниця мзс рф м.захарова заявляла, що ЄС продовжує вводити в оману громадськість, звинувачуючи рф у провокуванні глобальної продовольчої кризи. Брюссель штучно провокує ризики у сфері безпеки для світу за рахунок нових антиросійських санкцій, оскільки санкції ЄС спрямовані на виробництво сільгосппродукції та добрив усередині рф».⁵⁵

14. Росія буде змушена використати ядерну зброю. З повідомлення.

- профільне видання міністерства оборони рф «Військова думка» повідомляло, що США планують розгромити рф у ході операції, що включає миттєве ураження до 70% ядерних сил рф, нейтралізацію носіїв, які залишилися і стартували, а потім – ядерний удар по росії. В рф для захисту від можливої агресії США розробляють новий вид військових операцій із використанням ядерної зброї.⁵⁶

15. Українські біженці “сіли всім на голову”. 2 дезінформаційних повідомлення було зафіксовано:

- пропагандисти поширювали інформацію, що нібито польський уряд змушує українських біженців повертати раніше надані допоміжні виплати. Насправді, такої вимоги не існує. 28 січня 2023 було ухвалено поправку до польського Закону щодо підтримки українських громадян, згідно з якою виплати припиняють здійснювати у разі, якщо опікун або дитина залишають територію Польщі й не повертаються до неї впродовж 30 днів. Речник Служби Павел Жебровскі наголосив, що виплати не припиняються, якщо ці особи повертаються до Польщі впродовж визначеного часу.⁵⁷
- у прокремлівських пропагандистських медіа й у телеграм-каналах звинувачували українських біженців нібито у підпалі історичної будівлю 400-річного готелю в Англії, в місті Мідхерст у західному Сассексі. Мовляв, українці - злочинці, і якби не вони, будівля б уціліла. Це - неправда. Пожежа на Норт-стріт у Мідхерсті справді сталася 16 березня й охопила не лише готель Angel Inn, про який пишуть пропагандисти. Українські біженці також справді проживали в готелі. За даними місцевої влади, через пожежу з готелю евакуювали 30 осіб, зокрема «кількох» українських біженців. Однак заяви, що пожежу влаштували саме українці - необґрунтовані.⁵⁸

⁵⁴ <https://disinfo.detector.media/post/ekonomika-zakhodu-ruiniuetsia-vnaslidok-antyrosiiskikh-sanktsii>

⁵⁵ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4495>

⁵⁶ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4324>

⁵⁷ <https://disinfo.detector.media/post/polskyi-uriad-zmushuie-ukrainskykh-bizhentsiv-povertaty-hroshi-nadani-ranishе>

⁵⁸ <https://disinfo.detector.media/post/bizhentsi-z-ukrainy-spalyly-v-anhlii-hotel>

16. Біолабораторії на території України. 2 повідомлення:

- змі рф з посиланням на голову росспоживнагляду а.попову повідомляли, що ризики поширення нових патогенів існують через діяльність біолабораторій, які фінансуються США. Це ризики для населення всіх країн, адже інфекції не мають кордонів;⁵⁹
- віцеспікерка держдуми рф і.ярова заявляла про те, що парламентське розслідування повністю підтвердило, що в Україні під виглядом біолабораторій створювалися військові об'єкти США і НАТО.⁶⁰

По одному дезінформаційному повідомленню було виявлено під час моніторингу на наступні теми:

17. Україна втягує у війну сусідні країни.

У проросійських телеграм-каналах поширювали повідомлення, що українці зводять оборонні споруди на кордоні з окупованим росією Придністров'ям як прикриття. Мовляв, Україна виправдовується посиленням власної безпеки, а «насправді» готує провокації, щоб втягнути Молдову у війну. Російська пропаганда систематично поширює меседжі, що Україна збирається втягнути у війну сусідні держави, зокрема Польщу, Румунію, Молдову, Угорщину чи Білорусь. Також пропагандисти писали, що так чи інакше втягують у війну США, Фінляндію, Естонію, Німеччину, Словаччину, Сербію тощо. У такий спосіб Росія застосовує тактику підміни понять, щоб виставити себе жертвою світової агресії, а не державою-агресоркою.⁶¹

18. В Україні людям не нададуть грошової компенсації за знищене чи пошкоджене майно внаслідок збройної агресії росії.

Таку тезу поширили у соціальних мережах, зокрема в тіктоку. У повідомленнях йшлося, що в Україні людям не нададуть компенсації за знищене чи пошкоджене майно внаслідок збройної агресії росії. Автори повідомлень посилаються на Закон України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації". Утім, це - маніпуляція.⁶²

19. Під Одесою організували «концтабір для тих, хто не хоче воювати з росією».

Таке повідомлення поширили у соціальних мережах, зокрема у телеграм-каналах, які транслюють прокремлівську риторику. У

⁵⁹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4324>

⁶⁰ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/4629>

⁶¹ <https://disinfo.detector.media/post/ukraina-vtiahue-moldovu-u-viinu>

⁶² <https://disinfo.detector.media/post/v-ukraini-liudiam-ne-nadadut-hroshovoi-kompensatsii-za-znyshchene-chy-poshkodzhene-maino-vnasli-dok-zbroinoi-ahresii-rosii>

повідомленнях йшлося, що під Одесою нібито «організували концтабір для тих, хто не хоче воювати з Росією». Мовляв, про це свідчать «дані розвідки» окупаційної влади. Це — неправда.⁶³ Поширюючи цей фейк, пропагандисти вкотре просувають меседж про поголівну мобілізацію в Україні. Мовляв, воювати нікому, тож мобілізують усіх, а хто не хоче - переводять у концтабори. У такий спосіб пропагандисти демонізують українську владу, яка нібито знущується з українців.

ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ

В березні 2023 року шахраї продовжували використовувати тему війни, щоб ошукувати українців: надання фінансової допомоги; продаж неіснуючих товарів; прохання надати фінансову допомогу на лікування та інші схеми, за допомогою яких зловмисники прагнули ошукати українців.

Серед схем, які використовували зловмисники було виявлено наступні:

1. Злочинна організація займалася видурюванням грошей з українських бізнесменів. Шахраї представлялися чиновниками місцевої влади і просили в підприємців «допомоги для ЗСУ». За наявною інформацією, їм вдалося привласнити понад 3 млн грн.⁶⁴
2. Шахраї пропонували громадянам придбати фейкові електронні квитки на автобусні рейси з областей, де ведуться бойові дії. У такий спосіб зловмисники привласнили близько 600 тисяч гривень.⁶⁵
3. Кіберполіція викрила злочинну групу, яка оформлювала кредити на зниклих безвісти і полонених військовослужбовців. Встановлено, що троє осіб отримували дані про мобільні номери військовослужбовців, із якими втратили зв'язок рідні або тих, хто наразі перебуває у полоні. Зловмисники здійснювали перевипуск SIM-карт і перевіряли, чи є перевипущені номери фінансовими. Далі отримували доступ до онлайн-банкінгу. З рахунків захисників перераховували залишок грошей, а також випускали кредитні карти й привласнювали суми позики.⁶⁶
4. Кіберполіцейські Вінниччини викрили зловмисників, які ошукали військових на понад півмільйона гривень. Чоловіки привласнили гроші

⁶³ <https://disinfo-detector.media/post/pid-odesoiu-orhanizovali-kontstabil-dlia-tykh-khto-ne-khoche-voiuvaty-z-rosiiei>

⁶⁴ <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-shakhray-yaki-vid-imeni-mistsevoi-vlady-zbyraly-hroshi-dlia-zsu>

⁶⁵ <https://cyberpolice.gov.ua/news/pravooxoronczi-ogolosyly-pidozru-organizovanij-grupi-zlovmysnykiv-yaki-oshukaly-gromadyan-za-sxemo-yu-psevdoperevezhen-8090/>

⁶⁶ <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpoliczija-vykryla-zlochynnu-grupu-yaka-oformlyovala-kredyty-na-znyklyx-bezvisty-i-polonenyx-vijsk-ovosluzhbovcziv-8913/>

під виглядом продажу в інтернеті військового спорядження. За попередніми даними, від протиправних дій постраждали понад 60 військових та їхні родичі.⁶⁷

5. Зловмисники отримували дані про банківські картки громадян за допомогою фішингових сайтів і надалі привласнювали з них гроші. Четверо підсудних створювали фішингові сайти, інтерфейс яких був подібним до сайтів для оформлення соціальних виплат, зокрема, еПідтримки, допомоги від ЄС, різних програм благодійних фондів. Для поширення фішингових посилань зловмисники використовували онлайн-сервіси масової розсилки SMS.⁶⁸
6. Шахраї привласнили близько мільйона гривень на продажі неіснуючих товарів. Вони використовували 25 вебсайтів, які позиціювали як інтернет-магазини побутових електротоварів. Від клієнтів вимагали передплату, однак ніякого товару їм не надсилали.⁶⁹
7. У пенсіонерки вимагали повернути кредит, який вона не брала. Колекторні організації вимагати сплатити 52 тисячі гривень за кредити, які оформив від імені пенсіонерки шахрай. Він створив обліковий запис в програмі дистанційного банківського обслуговування та, під її іменем, подав онлайн заявки до установ, які в мережі Інтернет надають макрокредити.⁷⁰
8. Шахраї брали гроші за послуги щодо працевлаштування за кордоном та не надавали таких послуг.⁷¹

БЛОКУВАННЯ ВЕБ-РЕСУРСІВ

I. Блокування веб-ресурсів за рішеннями державних органів.

З початку дії в Україні правового режиму воєнного стану блокування вебресурсів здійснюється у позасудовому порядку на підставі рекомендацій, які надає постачальникам електронних комунікаційних мереж та/або послуг основних інтернет-ресурсів Національний центр оперативного-технічного управління електронними комунікаційними мережами України (далі – НЦУ). За період з 24 лютого 2022 року по 31 березня 2023 року НЦУ було видано 166 розпоряджень, згідно з якими постачальникам електронних комунікаційних

⁶⁷ <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicejski-vinnychchyny-vykrivly-zlovmysnykiv-yaki-oshukaly-vijskovyx-na-ponad-piv-milijona-gryven-3934/>
⁶⁸ <https://cyberpolice.gov.ua/news/na-lvivshhyni-sudytymut-uchasnykiv-zlochynnovi-organizacziyi-za-shaxrajstvo-pid-vygladom-derzhavnyx-vyplat-4447/>

⁶⁹ <https://cyberpolice.gov.ua/news/pravooxoronzci-ogolosyly-pidozru-grupi-zlovmysnykiv-u-pryvlasnenni-blyzko-milijona-gryven-na-prodazhi-neisnuyuchykh-tovariv-3577/>

⁷⁰ <https://internetua.com/kiberpolicejski-vikrili-shahrava-yakii-oformiv-na-pensionerku-kreditu>

⁷¹ <https://revestr.court.gov.ua/Review/109289129>

мереж та/або послуг належало здійснити блокування різних видів інтернет ресурсів.⁷²

Станом на 31 березня 2023 року згідно розпоряджень НЦУ було заблоковано 10725 доменів та 643 автономних систем, які містять більше ніж 120 млн. IP адрес, зареєстрованих на території росії.

Окрім, вищезазначених блокувань які діяли на підставі розпоряджень НЦУ, 2 березня 2023 року в Україні запрацював механізм блокування фішингових сайтів на рівні інтернет-провайдерів. Згідно з розпорядженням НЦУ №67/850 «Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів»,⁷³ українські інтернет-провайдери мали встановити систему блокування, яка кожні 15 хвилин автоматично завантажуватиме з певного ресурсу перелік адрес, доступ до яких має бути заблокований. Метою запровадження такої системи блокування є протидія фішингу та захист користувачів інтернету від шахрайства, яке відбувається в банківській сфері, бо одним із найпоширеніших видів шахрайства є створення фішингових ресурсів, які створюються для викрадення персональних даних та доступу до банківських рахунків. Відповідальність за ведення переліку фішингових доменів покладається на CSIRT-NBU (Computer Security Incident Response Team of the National Bank of Ukraine) - команду реагування на кіберінциденти в банківській системі України, що входить до складу Центру кіберзахисту Національного банку України. Щодо кількості та переліку веб-ресурсів, які були заблоковані згідно даного розпорядження, було направлено запит до НЦУ, у відповідь на який було повідомлено, що у зв'язку з особливістю здійснення автоматизованого блокування на рівні рекурсивних DNS серверів, перелік фішингових доменів, які підлягають блокуванню, постійно змінюється. Однак, актуальний на 31 березня 2023 року перелік фільтрації фішингових доменів включає 6288 сайтів.

II. Блокування веб-ресурсів ІТ-волонтерами.

З початком широкомасштабного вторгнення, в Україні виникла низка спільнот ІТ-волонтерів, які об'єдналися для ведення боротьби в інформаційному просторі. Одним з найпотужніших об'єднань, яке здійснює блокування російських вебресурсів з перших днів повномасштабної війни - є It Army Of Ukraine (далі - ІТ-армія).⁷⁴ Фахівці різного рівня створили та продовжують створювати автоматизовані системи атак на інформаційні ресурси та сервіси країни-ворога. В березні 2023 року ІТ-армія повідомляла про атаки на:

1. російську митницю, що призвело до збоїв у системі електронного декларування та до блокування розмитнення вантажів;

⁷² <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=533&language=uk>

⁷³ <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=99&id=2580&language=uk>

⁷⁴ <https://itarmy.com.ua/>

2. російські компанії, які надають послуги еквайрингу, що не дозволило, наприклад, купувати квитки на сайті Аерофлоту;
3. сервіс бронювання готелів і будинків TVIL.RU;
4. платіжний сервіс Payonline;
5. платіжну систему Монета;
6. російські комерційні банки: Барс, Банк Промисловості, Російський Аграрний Банк, «Росбанк», через що його клієнти не могли користуватися застосунками, інтернет-банкінгом та сайтом.⁷⁵

Ще однією спільнотою, яка за рік повномасштабної війни заблокувала 22 тисячі ворожих пропагандистських та дезінформаційних ресурсів: від особистих облікових записів у Telegram та інших соціальних мережах до розлогих сіток - є проєкт «StopRussia | MRIYA».⁷⁶ В цьому проєкті кіберполіція об'єднала свої зусилля з ІТ волонтерами. В березні 2023 року відбулась офіційна презентація цього проєкту, засновники якого позиціонують себе як синергію громадян, приватного та державного секторів у протидії дезінформації та незаконному контенту в інформаційному просторі України.

Аналіз вищезазначеної інформації, яка стосується здійснення блокувань у звітний період, здебільшого свідчить про потенційну загрозу цифровим правам людини. Насамперед, це пов'язано з тим, що всупереч нормам національного законодавства, яке передбачає тільки судовий порядок, блокування здійснюються в позасудовому. Навіть, враховуючи той факт, що державні органи на період дії воєнного стану мають повноваження регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, порядок такого регулювання та його межі, наразі, законодавством не визначено. По-друге, крім критерію “передбачено законом”, практика Європейського суду з прав людини вимагає, щоб обмеження переслідувало “легітимну мету” та було “необхідним у демократичному суспільстві”. На момент написання даного звіту немає можливості в повній мірі проаналізувати зазначені вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в контексті вищезазначених блокувань. Більшість повідомлень про факти обмежень, які були виявлені спеціалістами з моніторингу, містили лише загальну статистику без переліку чи посилань на самі ресурси, що було заблоковано. У випадках, коли ресурси ідентифіковано - до них вже обмежено доступ, що, в свою чергу, також, унеможлиблює аналіз їх контенту.

⁷⁵ <https://t.me/itarmyofukraine2022/1084>

⁷⁶ <https://mriya.social/>

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Введення воєнного стану в Україні у зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії та необхідність захисту суверенітету і територіальної цілісності обумовили внесення змін до законодавства України в багатьох сферах, в тому числі й у інформаційній.

Зокрема, в березні продовжував діяти правовий режим воєнного стану, який було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”⁷⁷ та затверджено Законом України № 2102-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”. Протягом березня-листопада 2022 року строк дії правового режиму воєнного стану продовжувався п'ять разів, в лютому 2023 року його було продовжено вшосте і нині він діє до 20 травня 2023 р.⁷⁸ Зазначеним Указом передбачено можливість обмеження ряду фундаментальних прав людини, зокрема, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Також, продовжували дію нормативно-правові акти, більшість з яких було запроваджено в березні 2022 року і які мають безпосередній вплив на свободу вираження поглядів. Серед них:

1. Закон України “Про правовий режим воєнного стану”,⁷⁹ на підставі якого військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України:
 - роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг;
 - роботу поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та ЗМІ;
 - використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення.
2. Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 р. № 73 “Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими

⁷⁷ <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

⁷⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

⁷⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану” (далі – Наказ), яким окреслено перелік забороненої до поширення інформації.

27 лютого 2023 року було внесено зміни до Наказу. Головнокомандувач ЗСУ уточнив і доповнив перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Сил оборони та негативно вплинути на хід виконання завдань під час дії воєнного стану. Це заборони щодо поширення інформації про результати ракетних ударів, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, рух або розташування підрозділів сил оборони, місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони. Також є аспекти, яких слід дотримуватися при зйомці озброєння та військової техніки іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів.

Також, в березні 2022 року, Кримінальний кодекс України було доповнено новими статтями (ст.ст. 111⁻¹, 114⁻², 435⁻¹, 436⁻²), практика застосування яких має безпосередній вплив на свободу вираження поглядів.

1. Аналіз вироків, ухвалених в березні 2023 року за новими статтями ККУ 111⁻¹, 114⁻², 435⁻¹, 436⁻².

В березні 2023 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень було виявлено 71 вирок, щодо притягнення до кримінальної відповідальності за новими статтями ККУ, які стосуються поширення забороненої інформації.

Серед рішень, які були виявлені під час моніторингу, наступні вирокі:

1. За ч. 1. ст.111⁻¹ КК України, яка передбачає відповідальність за заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України) - 12 вироків із покаранням у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком від десяти років до одинадцяти років;
2. За ч. 2 ст.114⁻² КК України, яка передбачає відповідальність за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в

умовах воєнного або надзвичайного стану) було ухвалено 2 вироки із покаранням у виді позбавлення волі від 5 років до 5 років трьох місяців, без звільнення від відбування покарання;

3. За ч. 3 ст.114⁻² КК України, яка передбачає відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, було ухвалено 1 вирок із покаранням у виді позбавлення волі терміном на вісім років три місяці, без звільнення від відбування покарання;
4. За ч.1 ст.436-2 КК України, яка передбачає відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань російської федерації, незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України) - судами було ухвалено 4 вироки:
 - 2 вироки із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 2 роки та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 2 років;
 - 2 вироки із покаранням у виді штрафів в розмірах 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 25500 гривень та 1765 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 30005 гривень із застосуванням ст. 69 КК

України;⁸⁰

5. За ч.2 ст.436⁻² КК України, яка передбачає відповідальність за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, - судами було винесено 30 вироків:

- 27 вироків із покаранням у виді позбавлення волі терміном від 1 до 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років;
- 2 вироків із покаранням у вигляді позбавлення волі терміном на два роки, без звільнення від відбування покарання;
- 1 вирок із покаранням у виді штрафу в розмірі 3 000 (три тисячі) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 51 000 (п'ятдесят одна тисяча) грн. 00 коп., без конфіскації майна, із застосуванням ст. 69 КК України.

6. За ч.3 ст. 436⁻² КК України, яка передбачає відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або

⁸⁰ **Стаття 69. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом**

1. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення. У цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу. За вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

2. На підставах, передбачених у частині першій цієї статті, суд може не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

з використанням засобів масової інформації, судами було ухвалено:

- 3 вироки із покарання у виді позбавлення волі строком від 1,2 року до 5 років, без конфіскації майна, без звільнення від відбування покарання;
- 18 вироків із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років.

II. Аналіз вироків за статтями 109, 110, 111, 436¹ ККУ, які передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення забороненої інформації в інтернеті.

Крім ухвалення вироків за новими статтями Кримінального кодексу України, протягом звітного періоду судами було ухвалено 10 вироків за статтями, які передбачають відповідальність за поширення забороненої інформації в інтернеті:

1. 2 вироки за ч. 2 ст. 109 ККУ, яка передбачає покарання за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, із покаранням у вигляді позбавлення волі на строк від 1 до 2 років та звільнення від відбування покарання з іспитовим строком на 1 рік.
2. 2 вироки за ч. 3 ст. 109 ККУ, яка передбачає покарання за дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на три роки з конфіскацією майна в одному випадку та із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 5 років та звільнення від відбування покарання з іспитовим строком на 1 рік.
3. 3 вироки за ч. 1 ст. 110 ККУ, яка передбачає відповідальність за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій та призначено покарання у вигляді позбавлення волі на 3 роки та звільнено від відбування покарання з іспитовим строком від 1 до 2 років у двох вироках, а також один вирок із покарання у вигляді позбавлення волі терміном на 3 роки.
4. 3 вироки за ч. 2 статті 111 ККУ, яка передбачає відповідальність за державну зраду, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період

збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України в умовах воєнного стану із покаранням у вигляді позбавлення волі на 15 років з конфіскацією майна.

III. Аналіз вироків, які ухвалені за сукупністю статей ККУ, що передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення забороненої інформації в інтернеті.

Також протягом звітного періоду судами було ухвалено 5 вироків за сукупністю статей ККУ, які передбачають відповідальність за поширення забороненої інформації в інтернеті:

1. За сукупністю ч.ч. 1,2 ст.436⁻² та ч.1 ст.161 КК України, які передбачають відповідальність:

- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України та
- умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками

судами було ухвалено 2 вироків із покаранням у виді позбавлення волі

терміном на від 3 до 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком 2 роки.

2. За сукупністю ч.ч. 2,3 ст.436⁻² та ч.1 ст.161 КК України, які передбачають відповідальність:

- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації та
- умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками

судами було ухвалено 2 вирокі: один вирок із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 1 рік та один вирок із покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років, без конфіскації майна, без звільнення від відбування покарання.

3. За сукупністю ч.ч. 2,3 ст.436⁻² та ч.3 ст.114⁻² КК України, які передбачають відповідальність за:

- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься

виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації та

- за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану), які вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства -

судом було ухвалено 1 вирок із покарання у виді позбавлення волі строком на 11 років, без конфіскації майна, без звільнення від відбування покарання.

4. За сукупністю ч.ч. 2,3 ст.436⁻² та ч.1 ст.110 КК України, які передбачають відповідальність за:

- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського

конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації та

- відповідальність за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій -

судом було ухвалено 1 вирок із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 3 рік

IV. Проблематика, виявлена під час аналізу вироків, які передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення небезпечної інформації в інтернеті.

Загалом, у звітному періоді судами було ухвалено 86 вироків практика застосування яких має безпосередній вплив на свободу вираження поглядів в інтернеті. Це пов'язано з тим, що поширення інформації, яке стало підставою для застосування кримінальної відповідальності у всіх проаналізованих судових рішеннях, відбувалось в мережі Інтернет. В більшості випадків таке поширення відбувалось на платформах спільного доступу до інформації Фейсбук, Однокласники, Вконтакте, на платформах спільного доступу до відео ТікТок та Ютуб, месенджерах Телеграм, Вайбер, Вотсап, тощо.

Під час аналізу вироків було виявлено проблему в кваліфікації однотипних дій та, відповідно, застосування різних видів покарання до осіб, які здійснювали поширення інформації в той самий спосіб та схожого змісту.

Як вже неодноразово зазначалось в попередніх звітах, ч. 1 ст.111⁻¹ та ст. 436⁻² КК України є колізійними і щомісячний аналіз судової практика за цими статтями підтверджує цю проблему застосування різних видів покарань за однотипні діяння.

Зокрема, у справі № 209/889/23,⁸¹ яка розглядалась Дніпровським районним судом м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області, громадянина України було притягнуто до відповідальності за ч.1 ст.111⁻¹ ККУ за розповсюдження в Однокласниках, шляхом репосту публікації з російського інформаційного ресурсу «Антимайдан и нас 945000 с нами Правда и Бог!» на якому міститься напис: *«С ДОБРЫМ УТРОМ, СТРАНА! С ДОБРЫМ УТРОМ, РУССКИЙ ДОНБАСС!»*. Під вищезазначеною публікацією він також розмістив власноручно виконаний коментар наступного змісту: *«Желаю, чтобы на небом Украины у вас количество взлетов совпадало с количеством посадок... Скорейшего окончания СПЕЦОПЕРАЦИИ !!!! Вылечим украину от нациков и пиндосов...»*. За репост та коментар під зазначеною публікацією обвинуваченому було призначено покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг протягом 10 (десяти) років.

В той час, як у справі № 473/3390/22,⁸² яку розглядав Вознесенський міськрайонний суд Миколаївської області, громадянку України було засуджено до трьох років позбавлення волі та звільнено від відбування покарання за проставлення вдоподань на публікації в Однокласниках наступного змісту:

1. поставила вподобання на публікації від 24 лютого 2022 року де на рожевому фоні зазначений такий надпис *«8 лет, бл*ть, воевали с российской армией. Рогули верили. А сегодня за 4 часа москали, не воюя, захватили страну.»*;
2. поставила вподобання на публікації від 24 лютого 2022 року в групі *«Новости Украины РФ Беларуси и Казахстана»*, де на рожевому фоні зазначений такий надпис *«От всей души поздравляю украинцев с освобождением от нацизма!»*.

Як вбачається із аналізу даних вироків, обидва обвинувачені здійснювали поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, однак їх дії були кваліфіковані за різними статтями ККУ, та, відповідно, призначені різні види покарання.

Щодо пропорційності застосованого покарання варто зазначити, що ні в першому, ні в другому випадку обвинувачені не понесли реального покарання бо в першому випадку було застосовано покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг протягом 10 (десяти) років до співробітника охорони АТ «ДНІПРОАЗОТ», а в другому випадку обвинувачену було звільнено від

⁸¹ <https://revestr.court.gov.ua/Review/109600414>

⁸² <https://revestr.court.gov.ua/Review/109335096>

реального відбування покарання. Проблема відсутності реального покарання за поширення незаконної інформації пов'язана із відсутністю в більшості проаналізованих статей ККУ інших видів покарань, окрім позбавлення або обмеження волі, більш того ч. 1 ст. 111⁻¹ КК містить єдиний безальтернативний вид покарання.

Також, вбачається проблема щодо кваліфікації та призначення покарання за поширення інформації про рух та розташування підрозділів ЗС України. Так, у справі № 639/1528/22, яка розглядалась Жовтневим районним судом м. Харкова, громадянку України, яка передавала представнику країни - агресора відомості щодо місцезнаходження військової техніки, особового складу ЗС України, а також про їх переміщення по місту Харкову, було засуджено за ч. 2 ст. 111 КК України та призначено покарання у виді позбавлення волі на строком на 15 років із конфіскацією всього належного їй на праві власності майна.

Іншого громадянина України, який в особистій переписці, також, повідомляв місця розташування підрозділів ЗС України, було визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст. 114⁻² КК України та призначено йому покарання у виді позбавлення волі строком на 8 років 3 місяці.⁸³

Вирішення проблеми різної кваліфікації однотипних діянь можливе шляхом внесення змін до ККУ, про які експерти ППЛ зазначали в Аналітичному звіті «Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року».⁸⁴

V. Крім правозастосовчих проблем під час моніторингу було виявлено факти, які свідчать про потенційне порушення цифрових прав та полягають в наступному:

1. В 5 ухвалених вироків не визначено інформацію, поширення якої стало підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, що не дає можливості оцінити зміст поширеної інформації та пропорційність застосування до особи заходів або санкцій.

Прикладом такого рішення може бути вирок Болградський районний суд Одеської області у справі № 497/190/23,⁸⁵ в якому поширена інформація була описана наступним чином:

Так, за зазначених обставин, ОСОБА_4, на так званій «Ленте» (публічній дошці оголошень, вільно доступній необмеженому колу користувачів) створеної нею Інтернет-сторінки (аккаунта) «ОСОБА_6» у заблокованій в Україні соціальній Інтернет-мережі «Однокласники», керуючись

⁸³ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109886718>

⁸⁴ <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99-%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2-A4-30-12-22.pdf>

⁸⁵ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109557161>

протиправним умислом, за допомогою відмітки «клас» поширила публікації щодо публічної підтримки рішень та дій держави агресора, збройних формувань та до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території України, шляхом поширення відеозапису щодо автопробігу в підтримку військ Російської Федерації, опублікованого ІНФОРМАЦІЯ_3 року в інтернет-виданні «Газета Козельск» та текстові публікації того ж інтернет-видання, які містять в собі публічні заклики до підтримки рішень та дій держави агресора - Російської Федерації, які спрямовані до невизначеного кола осіб з текстом: «ІНФОРМАЦІЯ_4!», в яких містяться заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території України, а також публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, її військових формувань, також заклики до співпраці з державою-агресором та її збройними формуваннями.

Варто зазначити, що приховування від громадськості обставин справи не дає можливості зрозуміти суть правопорушення, встановленого судом, а також мотиви суду при ухваленні рішення. Відтак, публікація подібних неповних текстів судових рішень із приховуванням значної частини інформації, важливої для громадського контролю, має ознаки порушення принципу гласності та публічності судових процесів та, зокрема, публічності судових рішень, а також права громадян на інформацію про діяльність судової влади.

2. 24 вироків, в яких не міститься інших способів аналізу поширеної інформації судом, крім посилань на висновки експертів-лінгвістів. В таких рішеннях вбачається ризик того, що судова практика є, насправді, повним відтворенням позиції і практикою відповідних судових експертів. Прикладом такого рішення може бути вирок, ухвалений Томашпільським районним судом Вінницької області у справі № 146/1557/22.⁸⁶
3. 5 рішень, в яких поєднується, як відсутність інформації, поширення якої стало підставою для притягнення до кримінальної відповідальності так і відсутність власної оцінки судом її змісту з виключно посиланнями на висновки експертів-лінгвістів. Прикладом такого судового рішення є вирок ухвалений Ужгородським міськрайонним судом Закарпатської області у справі № 303/4045/22.⁸⁷

VI. Аналіз судових рішень у цивільних справах, які містять ознаки порушення цифрових прав людини.

Також, під час моніторингу було виявлено 7 судових рішень у цивільних

⁸⁶ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109710489>

⁸⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109417720>

справах, які містять ознаки порушення цифрових прав людини у вигляді непропорційного обмеження права на свободу вираження поглядів:

Одночасне застосування таких способів правового захисту, як спростування та видалення спірних відомостей без обґрунтування необхідності в цьому; невмотивованість рішень про видалення спірної інформації, що порушує європейські стандарти у галузі свободи слова.

Як зазначалось в попередніх звітах про результати моніторингу цифрових прав, в Україні активно розвивається судова практика, відповідно до якої суди зобов'язують не лише спростувати ту чи іншу інформацію, визнану недостовірною, але й видаляти спірні відомості. При цьому, такі судові рішення, як правило, належним чином не мотивуються. Детальніше зазначену проблему описано в аналітичному звіті “Судова практика у справах про поширення інформації в інтернеті: тенденції та проблеми правозастосовної практики”.⁸⁸

В березні 2023 року під час моніторингу виявлено 2 рішення про спростування та видалення спірних відомостей без належного обґрунтування необхідності в цьому, а саме:

1. Постанова Київського апеляційного суду у справі № 761/38325/21;⁸⁹
2. Рішення Шевченківського районного суду у справі № 761/32762/20.⁹⁰

Окремо варто зауважити, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень продовжують з'являтися рішення у справах про захист честі, гідності і ділової репутації, а також вироки судів в яких зміст спірної інформації прихований позначками “ІНФОРМАЦІЯ No_”, що унеможливає ознайомлення з відомостями, щодо яких заявлено позовні вимоги. Під час звітного періоду було виявлено 5 таких рішень. Прикладом такої практики є Постанова Одеського апеляційного суду у справі № 522/10732/21.⁹¹

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

Відповідно до пункту 3 Указу Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” (затверджено Законом України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”, реєстраційний № 2102-IX від 24 лютого 2022 р.) у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного

⁸⁸ <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Судова-практика-у-справах-поширення-інформації-в-інтернеті.pdf>

⁸⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109694714>

⁹⁰ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109421476>

⁹¹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109467441>

стану, передбачено можливість обмеження прав та свобод, в тому числі, права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

У звітному періоді продовжувалась негативна практика, яку було зафіксовано в лютому 2022 - лютому 2023 року щодо застосування Закону України “Про доступ до публічної інформації” і яка полягає у відмовах в наданні відповідей на запити, неоприлюднення інформації на офіційних вебсайтах органів державної влади та обмеженням чи повним припиненням доступу до інформації в публічних реєстрах.

I. Щодо надання інформації на запити.

В березні 2023 року було проаналізовано 197 запитів, які були направлено за допомогою веб ресурсу “Доступ до правди”.⁹²

Серед проаналізованих запитів щодо надання інформації було виявлено:

1. 139 запитів, на які розпорядники вчасно та в повній мірі надали свої відповіді, що становить 70,5% від загальної кількості (65,7% у лютому, 72% у січні, 68% у грудні; 65% у листопаді; 62% у жовтні та 59% у вересні);
2. 28 запитів, на які розпорядники не надали відповідь, що становить 14,2% від загальної кількості (11,9% у лютому, 9,7% у січні, 12% у грудні; 14% у листопаді; 16% у жовтні, у вересні - 20%);
3. 30 запитів, на які було відмовлено в наданні публічної інформації, що становить 15,2% від загальної кількості (14,2% у лютому, 17,2% у січні, 19% у грудні; 20% у листопаді; у жовтні - 21%, у вересні - 22%).

Як видно із проаналізованої інформації, загалом, прослідковується невелика позитивна тенденція щодо надання відповідей на запити. Зокрема, більшою стає кількість запитів, на які розпорядники відповідають вчасно та в повному обсязі.

В більшості випадків, відповіді розпорядників, в яких вони не надавали запитувану інформацію, були правомірними, однак, варто зазначити, що із 30 відмов у 5 є ознаки неправомірності.

Зокрема, розпорядники публічної інформації продовжували неправомірно посилатись на дію правового режиму воєнного стану:

1. Національне агентство з питань запобігання корупції відмовило у наданні інформації щодо переліку новоприйнятих та звільнених працівників НАЗК у період з лютого 2022 року по грудень 2022 року.⁹³

⁹² <https://dostup.pravda.com.ua>

⁹³ https://dostup.pravda.com.ua/request/posadi_9#incoming-371503

2. Державна установа «Центр інфраструктури та технологій Міністерства внутрішніх справ України» не надала інформацію про розміри заробітних плат.⁹⁴

Наступною підставою для надання відмов у відповідь на запит було посилання розпорядника запитуваної інформації на те, що ця інформація з обмеженим доступом:

1. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті не надала інформацію з переліком працівників Міністерства, яким надавалися відпустки у період з березня 2022 по лютий 2023 року.⁹⁵
2. Служба безпеки України відмовила у наданні інформації про структуру її пресслужби.⁹⁶

Варто зазначити, що обмеження доступу до інформації та віднесення її до інформації з обмеженим доступом має здійснюватись розпорядником інформації на підставі проведення “трискладового тесту” згідно Закону України “Про доступ до публічної інформації”.

Також, розпорядники продовжували відмовляти у наданні публічної інформації із посиланням на те, що в запиті має бути вказано прізвище, ім'я та по батькові, а не просто, до прикладу, ім'я. Насправді, Закон України “Про доступ до публічної інформації” не містить вимоги щодо зазначення ПІБ. Така відмова була надана Тренінговим центром прокурорів щодо розміру заробітних плат.⁹⁷

Окрім неправомірних відмов у відповідь на запит, які були виявлені на сайті Доступ до Правди, під час моніторингу було виявлено повідомлення про те, що Луцький національний технічний університет відмовився оприлюднити інформацію про повну зарплату працівників ректорату за 2022 рік. Така відповідь надійшла на запит Центру журналістських розслідувань “Сила правди” щодо надання копій розрахункових листів керівництва вишу.⁹⁸

II. Щодо закриття публічного доступу до державних реєстрів.

У березні 2023 року продовжував бути обмеженим доступ до 17 публічних електронних реєстрів, серед яких:

1. Єдиний реєстр громадських формувань.
2. Реєстр громадських об'єднань.
3. Реєстр повідомлень суддів про втручання у здійснення правосуддя. На сайті міститься повідомлення про тимчасове обмеження роботи реєстру.
4. Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.
5. Реєстр декларацій родинних зв'язків та добросовісності.

⁹⁴ https://dostup.pravda.com.ua/request/108848/response/371554/attach/4/2%20KOR.pdf?cookie_passthrough=1

⁹⁵ https://dostup.pravda.com.ua/request/vidpustki_9#incoming-371423

⁹⁶ https://dostup.pravda.com.ua/request/struktura_pries_sluzhbi

⁹⁷ https://dostup.pravda.com.ua/request/zvit_koruptsia#incoming-371641

⁹⁸ <https://sylapravdy.com/skilky-zaroblyayut-rektory-najbilshyh-vyshiv-volyni/>

6. Державний реєстр атестованих судових експертів.
7. Реєстр методик проведення судових експертиз.
8. Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство.
9. Єдиний реєстр арбітражних керуючих України.
10. Реєстр суднозаходів.
11. Реєстр морських портів.
12. Реєстр гідротехнічних споруд морських портів України.
13. Реєстр суб'єктів господарювання, що провадять свою господарську діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулюється НКРЕКП.
14. Єдиний державний реєстр операторів поштового зв'язку.
15. Реєстр виданих ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України.
16. Реєстр платників акцизного податку з реалізації пального та спирту етилового.
17. Реєстр альтернативних видів палива.

Після запровадження в Україні правового режиму воєнного стану та набрання чинності Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану»⁹⁹ відбулося закриття доступу до низки публічних реєстрів, а також до вебпорталів, які містять набори відкритих даних.

Зазначена Постанова надала можливість міністерствам, іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, державним і комунальним підприємствам, установам, організаціям, що належать до сфери їх управління, для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, та захисту інформації, що обробляється в них, а також захисту державних інформаційних ресурсів, під час дії правового режиму воєнного стану зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Закриття деяких реєстрів порталу відкритих даних і публічних реєстрів не виглядає пропорційним і доцільним засобом для захисту національної безпеки. Відповідно до вимог ч.3 ст.6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше.

⁹⁹<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnih-elektronnih-revestriv-v-umovah-voyennogo-stanu-263>

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

В окупованому Маріуполі російські військові посилили репресивні заходи та встановили обладнання для контролю за інтернет-трафіком. Окупанти повідомили працівників бюджетних установ про обов'язкове встановлення спеціальної програми прослуховування розмов. Для її встановлення вони повинні були надати свої особисті телефони.¹⁰⁰

Описана ситуація є порушенням права на приватність, зокрема порушенням таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер і передбачає притягнення до відповідальності за статтю 163 Кримінального кодексу України та покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років.

ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ

9 березня в Україні було зафіксовано проблему з інтернетом через масовану ракетну та дронуву атаку Росії. Показники показували значне зниження підключення до інтернету в багатьох регіонах України після широкомасштабних російських ракетних атак, головним чином через аварійне відключення електроенергії.¹⁰¹

Діяльність по моніторингу дотримання цифрових прав в Україні здійснюється в межах двох проектів, що реалізуються громадською організацією «Платформа прав людини» за фінансової підтримки Ініціативи з верховенства права Американської асоціації юристів (American Bar Association Rule of Law Initiative) і Офісу Freedom House в Україні. Звіт за березень 2023 підготовлено в рамках проекту “Моніторинг ситуації з інтернет свободами в Україні”, що фінансується ABA ROLI.

¹⁰⁰ <https://imi.org.ua/news/u-mariupoli-okupanty-zbyrayut-u-byudzhetnykiv-telefony-dlya-vstanovlennya-proslushok-i51143>

¹⁰¹ <https://imi.org.ua/news/cherez-masovanu-raketnu-ataku-uf-ukrayini-sposterigayutsya-pereboyi-z-internetom-i51302>